

A régi utcanevek tárják fel a város történelmét

A vásárvárostól az újkorig ismerhettük meg a város múltját Balogh László előadásán.

DEBRECEN. Debrecen történelme az utcanevek tükrében, avagy utcanevek története a város életében címen tartott előadást Balogh László a Méliusz Központi Könyvtárban a napokban. A Podmaniczky-díjas helytörténet-kutató oklevelekből, magisztrátusi jegyzőkönyvekből, adóösszeírásokból, tanácsi jegyzőkönyvekből, magányújteményekből és térképekről gyűjtött össze információkat a debreceni utcák múltjáról. A csaknem húszéves kutatásának eredményeit a múlt nyomában sorozat részeként osztotta meg. Lássuk, mit

tárt fel Debrecen múltjából a helytörténész!

Az első fellelhető térkép Debrecenről 1750-ből származik. Akkoriban inkább a főbb utcákat nevezték el, amelyekhez számos kisebb tartozott. Ezek alkottak egy utcát, utcaszert, azaz kerületet. Míg a főbb utcát „nagy”, az ahhoz tartozó vagy mellette lévő kisebbet „kis” előtaggal látták el. Így volt például Nagy Péterfia utca és Kis Péterfia utca.

Csőkolódó és Könyvnyomató
Részletesebb betekintést nyújt a város múltjába az 1771-esnek datált - bár valamivel korábbi származású - térkép, amely már nemcsak a nagyobb jelentőségű utcákat jelöli, hanem a kisebbeket is. Így találhatjuk meg a Bundi közt, a Csőkolódó közt vagy a Könyvnyomató

Balogh László helytörténet-kutató gyakran mondja: Magyarországnak tizenkilenc megyéje van, plusz Debrecen

FOTÓ: MOLNÁR PÉTER

közt. A foutca itt még egyszerűen Piacz, az utca szócikk nem volt szükséges hozzátenni, mivel magától értetődő volt.

Derekutcák

A főbb utcák nevével a hozzá tartozó kisebb utcákat is jelölték. A főbb, azaz az úgynevezett derékutcákat könnyen azonosítani lehetett, így a cívispolgár egyből tudta, melyik területről van szó. Tehát ha valaki a Darabos utcán lakott, akkor azt mondta „a Péterfia utcában lakok a Darabos utcán”.

Debrecen vásárvárosként mindenféle nemzet látogatta, rendszeresek voltak a piacok, és ezt az utcanevek is hűen tükrözik. Az északi rész például a mesteremberek negyede volt. Ezen a területen az utcák a különböző mesterségekről kapták a nevüket. Ilyen a Csapó, a Perces, a Szappanos, az Olajos és később a Faragó utca. A Pesti és a Ven-

dég utcán a Pest felől érkező kereskedők, a Német utcán a németek, a Kandian a görögök laktak, a franciáknak pedig a Burgundia utca adott szállást. A vásárok mellett a nem református vallású embereknek is helyet adott a város: a Szent Anna utcát például katolikusok lakták.

A debreceni tó elmélete

A régi térképek déli részén két vonallal jelölték a területet, amire mocsaras, vizes helyként lehet tekinteni. Különös módon előbbin vízközi madarakról elnevezett utcák is fellelhetők, úgy mint Sirály, Ruca vagy Liba utca. Ráadásul ez volt az első „utcanévbor”, tehát hasonló jelentésű szavak vagy állatok csoportulása a közeli területek elnevezésében. A városárkon a közelben volt a Kenderázató nevű tó is.

A korábbi, tulajdonságról, mesterségről, ott lakó családról elnevezett közterületek helyett a város előjárói elsőként 1845-ben jegyezték be hivatalosan az utcákat. A forradalom is szerepet játszott az elnevezésekben: rövid ideig a Városháza előtti tér Szabadság tér, az Aranybika pedig Nádor fogadó lett. A politika egyre nagyobb teret nyert, 1860-ban Debrecen rebellis városként az osztrák uralom gyengülésével a Német utcát Széchenyi utcára, a Harmincados utcát Barthányi utcára keresztelték át.

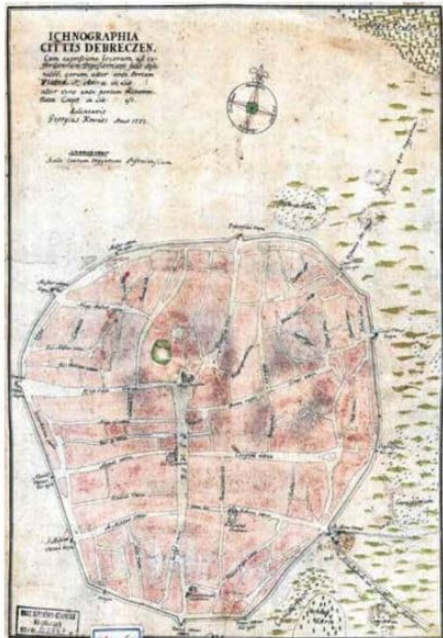
Említsre méltó a 1927-es év, amikor 278 új utcanevet adtak

Debrecenben. A Trianon utáni időkben számos utca örökölt az elcsatolt területektől nevet, vagy akár hadieszközökről, történelmi személyekről elnevezett közterületek is találhatóak.

A háború utáni idők

A második világháború után a szovjetiek bevonulásával az aktuális politikai erőhöz kellett tartozni az elnevezéseket. Így alakult meg a Dimitrov, a Micsurin vagy a Lenin utca, valamint a foutca Vörös Hadsereg útja lett. Némelyik utcanev csak pár évig élt: például a Magyar-Szovjet barátság útját hamar át keresztelték Péterfia utcává, de például a Szárlin körutat csak 1962-ben nevezték vissza a hivatalos iratok szerint.

HAJNAL LÁSZLÓ

Debrecen első eddig ismert térképe 1752-ből

FORRÁS: OSZK

Filmekből kölcsönzött nevek is felbukkantak

A rendszerváltás után a legtöbb utca visszazakaphatta eredeti elnevezését.

DEBRECEN. Balogh Lászlótól megtudtuk, különös módon az Ószirozsa köz túlélt az átnevezést. Feltehetőleg azért, mert a közeli utcák virágneveivelhez kötődtek, így beillt a Viola, a Szegefű vagy az Ibolya utca csokrába. Ezután leginkább 1995-ben kezdődött a névbokrosítás időszak, amikor állatok, keresztnevek vagy növények után nevezték el az egy területen lévő utcákat. Manapság a közte-

rületek elnevezéséhez egy történész, egy helytörténész és nyelvész beleegyezésére van szükség. Utcanévet csak a város közgyűlése adhat, ám több ízben előfordult, hogy a lakók önkényesen vagy epp humorosan nevezték el magánterületeket. Így létezett az indián neveket idéző Hosszúpuska utca vagy Súlyoszem tér is, sőt volt Debrecenben amerikai mintára Kilencvenkilencedik utca is.

Nemhiába, Debrecen mindig is különleges város volt. Ahogy a helytörténet-kutató gyakran mondja: Magyarországnak tizenkilenc megyéje van, plusz Debrecen. HL

Ahány ház, annyi szám, annyi baj legyen

A város növekedésével a házak sorszámozása is egyre inkább nehezítette a tájékozódást.

DEBRECEN. A 19. század vége előtt a házak a cívisvárosban nem utcánként, hanem kerületenként számozták. Ekkor még csak a derékutcák léteztek: a Csapó, Czegléd, a Szent Anna (vagy Varga), a Hatvan és a Péterfia utcák. Valamint a Piacz utca, mely délnyugati irányban a város széléig ért. Minden egyes városrészben a házak a Nagytemplomtól indulva a külváros felé, egymást követő sorban kaptak számot, egészen addig, ameddig a telkek tartottak. Ekkor még nem létezett páros vagy páratlan oldal sem. A számozás az adószedők tájékozódását szolgálta, akik így sorban haladva szedhették be a sarcot. A lakóházak saporodásával a számok idővel egészen elképesztő méretűre duzadtak, gyakori volt a négy számjeggyel ellátott ingatlan. Sejtethető, hogy egy idegennek a Csapó utca 3702. számot nem volt könnyű megtalálni.

Ezután 1845-ben nagyjaink úgy gondolták, hogy sokkal

Debrecen térképe 1877-ből, a fekete vonalak a sorszámozás irányait jelölik

FORRÁS: BALOGH LÁSZLÓ/CIVISPORTA.HU

átláthatóbb számozási rendszert vezetnek be. Ezzel még nagyobb káosz keletkezett, mivel a számozási sorrend gyakran megszakadt egy útszakasz végével, és egy teljesen másik pontján folytatódott az utcának. A sorrenddel geometriai mintát követve próbáltak minden egyes ingatlant megjelölni. Amikor a számozás egy utcát megkerült, könnyen előfordult, hogy az 1044-es szám szomszédja az 1984-esre esett. Ha pedig egy nagyobb telket megosztottak, teljes lett a ta-

nácstalanság, milyen számot kapjon a ház.

A ma ismert rendszerezést csak ezután alakították ki: minden utca külön számozással indult a belváros felől, jobb oldalon a páratlan, bal oldalon a páros számozással. Emiatt több utcát is el kellett nevezni a derékutcákon belül, így 1893 környékén megjelentek a kisebb utcák elnevezésére tett javaslatok, s 1899. május 1-én lettek véglegesítve. Ez a felosztás a mai napig bevált, és megőrizte a formáját. HL

Sokáig látható volt a Kálvin téren a négyjegyű házszám, mára sajnos ellopták

FORRÁS: CIVISPORTA.HU

Utcatáblák különböző korszakokból

FORRÁS: BALOGH LÁSZLÓ-ARCHÍV